

De nieuwe ruimtelijke orde van het thuis werken in de digitale Lage Landen

Een uitgelezen aanleiding om aan de **ruimtelijke en ecologische klem** te kunnen *ontsnappen*

“Los van regionale en sectoriële spreidingspatronen en los van internationale verbanden is er juist specifiek voor Nederland waarschijnlijk sprake van een blijvend - en mogelijk zeer positief - effect van de Coronacrisis. Een Nederland dat qua inburgering van digitale vaardigheden onder de bevolking en wat betreft de ontwikkeling van relatief ‘platte’, weinig hiërarchische werkverhoudingen ver voorop loopt in Europa. De zogeheten ‘intelligente lock down’ van afgelopen voorjaar heeft aan het licht gebracht dat thuiswerken in combinatie met de nodige digitale interactie heel wel mogelijk is en bovendien zelfs de nodige voordelen biedt, met name in de dienstensector [1]. Daarbij gaat het niet alleen om voordelen op productief en vakinhoudelijk vlak, maar ook en niet in de laatste plaats om beduidende voordelen op ruimtelijk gebied. Meer en vaker thuiswerken zou de druk op kantoorlocaties kunnen wegnemen, waardoor er in plaats daarvan de nodige ruimte kan komen voor woning-, water- en natuurbouw. En het kan de druk op de overbelaste vervoersinfrastructuur verminderen: dus exit al te ambitieuze wegenplannen. Met dat alles kan morgen begonnen worden.”

Dat schrijven we in het redactioneel [2] van ditzelfde [herfst]kwartaaljournaal op deze site. Toekomstmuziek? Misschien, maar het kan wel al heel snel gebeuren, muziek voor een echt zéér nabije toekomst. Al zou het maar beginnen met een of twee dagen thuis werken in plaats van vijf dagen per week naar kantoor te gaan. Het zou de moeite waard zijn daar zo snel mogelijk de nodige ruimtelijke rekenexercities op los te laten. Voor welke sectoren is het relevant? Waar concentreren de arbeid en de bijbehorende woonwerk-bewegingen zich nu vooral? Zou door vaker thuis te werken de woonwerk-actieradius tussen werkplek[ken] verruimd kunnen worden. Hoogstwaarschijnlijk wel, zeker als een en ander gepaard zou kunnen gaan met ondersteunende lokale accommodatie in de vorm van bijvoorbeeld het digitale werkcafé. Zo’n ontwikkeling past in ieder geval alvast heel mooi in de nota *Contouren Toekomstbeeld OV 2040* [3] van Stientje van Veldhoven om vanuit Utrecht/ Amsterdam langs een stedenring van Den Haag/ Rotterdam, Breda, Eindhoven, Arnhem/ Nijmegen en Zwolle via sneltreinen met een tienminutenfrequentie onderling met elkaar te verbinden. Dat plan zou om te beginnen minimaal anderhalf decennium naar voren getrokken moeten worden. Tegelijk of minstens daarop aansluitend zou in deze rekenexercitie de vraag betrokken moeten worden of er in onze ruimtelijke ordening over een veel breder front niet veel meer zou kunnen veranderen. Niet alleen de geografische reikwijdte van de vestigingslocaties van particuliere huishoudens zou flink opgerekt kunnen worden, maar ook die van bedrijven en (semi)overheidsinstellingen. En dan niet alleen in de grote en grotere steden binnen bovengeschetste stedenring maar ook in kleinere steden en “*storpen*”- dorpen die om hun geo-economisch strategische ligging de potentie bezitten verder uit te groeien – neem als treffend voorbeeld Veldhoven [nabij Eindhoven], zetel van de befaamde chipmachinefabriek ASML. Zo’n aansluitende exercitie zou de vorm kunnen aannemen van een hedendaagse versie van het legendarische *Welvaartsplan* van de provincie Noord-Brabant van commissaris van de koning Jan

de Quay uit te late jaren veertig van de vorige eeuw [4], maar dan nu op nationaal schaalniveau. “Men late zo veel mogelijk mensen in hun eigen sociaal en plaatselijk milieu” was diens devies. Industrialisering en agrarische modernisering volgens deze regionalistische ruimtelijke strategie moesten Brabant behoeden voor typisch grootstedelijke gevaren als massaficatie en ontkerstening. Met de industrialisering is het helemaal goed gekomen en daar ontleent de provincie zijn tegenwoordige zelfvertrouwen aan, maar aan de agrarische modernisering dreigt Noord Brabant met zijn mestfraude en stikstofoverkill inmiddels te gronde te gaan. Met het tegengaan van de ontkerstening is het evenmin bijster goed gelukt - het armzalige mentale residu van het oude rijke roomse leven lijkt heden ten dage vooral te bestaan uit een hardnekkige grondhouding van gewiekste ontwijk-, smokkel- en fraudetactieken waarmee de eeuwig ‘gemoedelijke’ Brabander nog steeds meent ‘Den Haag’ te slim af te kunnen zijn. In dit verband kan een hedendaags versie van De Quays plan van weleer natuurlijk alleen relevant zijn als welkome aanleiding voor een integrale planologische *methodiek*. Een methodiek, dan wel te verstaan ten bate van een ecologisch goed uitgewogen ruimtelijke spreiding van natuur, landbouw, industrie en verstedelijking van uiteenlopende maat en snit [5]. Niet meer dan een aanleiding dus, maar beslist ook niet minder - want als ontwikkelingsmodel op het gebied van industrie en zakelijke dienstverlening en bijbehorende occupatiepatronen lijkt de ‘Brabantse’ methode toch een stuk toekomstbestendiger gebleken dan de ‘Hollandse’ methode van de compacte stad, de Vinex-locatie en de zogeheten ‘gebundelde deconcentratie’ uit de Tweede Nota Ruimtelijke Ordening als armzalige nooduitlaatklep uit de oude doos.

=Stikstof-patstelling als tijdelijke blessing in disguise.....?

Een bredere spreiding van wonen en werken over het land zou ons voorlopig kunnen verlossen van de ruimtelijke en ecologische - en daarmee ook direct dan wel indirect sociaal-economische - klem waarin we inmiddels lelijk vast zijn komen te zitten. Die klem openbaart zich niet in de laatste plaats in Randstad Holland, in het westen des lands dat ecologisch en qua leefbaarheid faliekant tegen zijn grenzen is opgelopen. Al vóór de Corona-crisis was dat pijnlijk duidelijk geworden. Wie zegt daar klimaatcrisis, woningcrisis, Pfas-crisis, stikstofcrisis? En laat in die laatste [stikstof]crisis afgelopen zomer nu juist een patsituatie ontstaan zijn die onbedoeld misschien als *blessing in disguise* zou kunnen uitpakken. Nu de minister veevoer Carola Schouten onder druk van de boerenlobby in augustus de veevoeregeling [minder stikstof in het veevoer] heeft moeten intrekken, zullen ter compensatie vervroegd varkensboeren in het zuiden en oosten van het land uitgekocht worden. Dat biedt de weg vrij om daar weer te gaan bouwen, terwijl de bouwmarkt in het westen voor een deel op slot blijft [6]. Dat zou een aardige aanleiding kunnen vormen om de woningbouw de komende jaren op het zuiden en oosten te concentreren. Dat zou dan gepaard moeten gaan met een ingrijpende transformatie van water- en landbouw. Want de landbouw leeft daar op de arme zandgronden al zo’n driekwart eeuw boven zijn hydrologische en ecologische stand - het bekende rijtje: verdroging, vermesting, dramatische teruggang van de biodiversiteit, ernstige aantasting van de leefbaarheid van stankoverlast tot en met Q-koorts, hardnekkige criminele sluikpraktijken op het platteland, van mestfraude tot en met XTC-labs met hun beruchte martelkamers in zeecontainers... Noord-Brabant is in dit opzicht onbetwist crisisgebied nummer één. Hier is een compleet nieuw deltaplan op het gebied van water- en landherinrichting geboden. Met een waterbeleid dat er op gericht is de H₂O op veel meer plekken beduidend langer vast te houden. Met een compleet nieuwe generatie ruilverkavelingen en landherinrichtingen, gericht op de totstandkoming van een sociaal en ecologisch inclusieve kringlooplandbouw, met een integratie van de volkshuisvestingsopgave inclusief. Dat zou bijvoorbeeld kunnen resulteren in de inrichting van gemengde boeren- en burgereven. Denk in dit verband aan initiatieven als dat van de natuurdorpen in De Peel, voortkomend uit de boeren/ landeigenaren zelf [7]. Maar het natuurlijk een illusie te denken dat zo’n transformatie alleen uit de agrarische sector of uit de streek of provincie zelf zou moeten voortkomen. Zonder “Philips-factor” had de na-oorlogse industrialisering van De Quay bijvoorbeeld nooit zo’n succes kunnen worden. De

basis voor dat succes werd al aan het eind van de 19e eeuw gelegd door het moderne beschavingsoffensief van protestantse van oorsprong joodse fabrikantenfamilie Philips: door de verlamme invloed van de roomse clerus op het arbeidsethos te doorbreken en door het in dat verband aantrekken van grote groepen van arbeidsmigranten van boven de grote rivieren [8]. De mentale transformatie die Noord-Brabant hiermee heeft doorgemaakt is mede verantwoordelijk voor de naoorlogse implosie van het katholicisme - nergens zo spectaculair als in Brabant - en de daarmee verband houdende toegenomen mondigheid van de burgerbevolking in de sterk gegroeide en recent nog sterker groeiende steden en storpen. Die mondigheid komt heden ten dage ook op het gebied van milieu, leefbaarheid en volksgezondheid meer en meer tot uiting in diverse burgerinitiatieven, bij voorbeeld in de Stichting Burgerplatform [9].

Zilte weelde als verlossende uitkomst voor het Doggersland van de 21^e eeuw....?

Een bredere spreiding van wonen en werken over het land zou ons voorlopig inderdaad kunnen verlossen van de ruimtelijke en ecologische - en daarmee ook direct dan wel indirect sociaal-economische - klem waarin we vast zijn komen te zitten. Een voorlopige verlossing inderdaad, zolang de patstelling duurt. Maar voor de langere duur biedt een dergelijke *deadlock* natuurlijk evenmin soelaas. Niet zozeer om of in de eerste plaats met het oog op de huidige woningnood in het westen - die zou juist dankzij de boogde landinwaartse verschuiving van de verstedelijking op termijn een heel eind op te lossen zijn. Nee, allereerst om de staat van natuur en de leefbaarheid van stad en land zelf. Want zolang de intensieve veehouderij in de veengebieden in het westen des lands op oude voet doorgaat, blijft het hier bergafwaarts gaan. Niet alleen gezien op de *overkill* aan stikstof die gepaard gaat met de intensieve melkveehouderij, maar ook gezien de versnelde bodemdaling die veroorzaakt wordt door de diepe drooglegging die nodig is intensieve veeteelt in de veenpolders. Een en ander heeft niet alleen zijn weerslag op landschap en landbouw (wie zei daar verzilting?) , maar werkt ook door op de toestand van de steden, door de bodemdaling bedreigd met verzakkingen van fundamente, wegen en leidingen tot gevolg. Een landbouw die niet langer steeds het onderste uit de droogleggingskan wil halen, zou dit proces van bodemdaling, verzilting en verzakkingen op zijn minst kunnen vertragen en zo de nodige respijt kunnen bieden voor de omschakeling naar nattere en deels zilte cultures op de langere termijn. Zo'n landbouw zou bovendien ruimte kunnen bieden aan het nodige extra water voor natuur, recreatie en waterveiligheid - dat laatste in de vorm van overlaten, inlagen, bergboezems en andere flexibele waterreserveringslocaties. Het verstedelijkingspatroon in het lage westen zou zich vloeiend aan dat verwateringspatroon moeten aanpassen in een proces van langzame urbane verdunning, waarbij steden tot storpen kunnen krimpen, in de waterstaatkundig meest kwetsbare zones in de vorm oude en nieuwe 'terp-storpen' die als stil zwijgende banken standvastig uitsteken boven het nieuwe plasdras van wat ooit Groene Hart en Leegwaterland was. Welkom in het Doggersland van de 21^e eeuw!

Noten

[1]

Zo ziet werken eruit na de coronacrisis Uit: *NOS Nieuws* van 20 april 2020. Zie link:

https://nos.nl/collectie/13824/artikel/2331125-zo-ziet-werken-eruit-na-de-coronacrisis?fbclid=IwAR06ltGi6Xm3dPnNbumop6N_n5ntLYzqvgU67HChitP2PpgWa5llztEm6QA

[2]

Nederland en Europa na 'Corona'....Een nieuw tijdperk of 'gewoon' op de oude voet verder? Redactioneel in HET kwartaaljournaal VAN DE SITE www.dubbelkrimp.nl Herfst 2020.

[3]

Contouren Toekomstbeeld OV 2040 Den Haag [ministerie van I&W] februari 2019. Zie link: <file:///C:/Users/Steven/AppData/Local/Temp/contouren-toekomstbeeld-ov-2040.pdf>

[4]

Dr. J.E. de Quay, Rector W.M. Bekkers e.a., **Praeadviezen inzake een welvaartsplan voor de provincie Noord-Brabant** [in drie delen] Den Bosch [provincie Noord-Brabant] 1947-1949. Zie link: <http://het-pon.instantmagazine.com/pon-magazine-special/de-toekomst-van-brabant#!/het-welvaartsplan-jan-de-quay>

[5]

En mooi voorbeeld van ruimtelijke planning van de industrialisatie vormt de befaamde zogeheten 'kringenkaart' in het tweede deel van het Welvaartsplan, het hoofdstuk **Nota ter verwezenlijking van de toekomstige industriële spreiding in Noord-Brabant** Den Bosch [provincie Noord-Brabant] maart 1949, vanaf blz. 6-7, zie link: <file:///C:/Users/Steven/AppData/Local/Temp/Praeadviezen%20Welvaartplan%202.pdf> . Als industrieplaatsen werden eerst de grote steden als Bergen op Zoom, Roosendaal, Breda, Tilburg, Den Bosch en Helmond aangewezen, vervolgens plaatsen die al een zekere industriële ontwikkeling hadden doorgemaakt als bijvoorbeeld Geertruidenberg, Dongen, Waalwijk, Oss, Veghel, Geldrop, Best, Valkenswaard - dat alles met inbegrip met hun ommelanden in een straal van zes km. En tenslotte een aantal dorpen die gezien hun ligging de potentie hadden om met succes uit te groeien tot industrieplaats - tot die laatste categorie behoorde ook Veldhoven.

[6]

Het intrekken van de veevoereis heeft Schouten verder in de problemen gebracht In: *Trouw* van 20 augustus 2020

[7]

Peel Natuurdorpen: een initiatief vanuit de grondeigenaren/ boeren zelf voor een zestal nieuwe dorpen met 3.500 ha nieuwe natuur en 10.000 nieuwe woningen [met een gemiddelde dichtheid van drie *tiny houses* per ha] Zie link: <https://peelnatuurdorp.nl/>

[8]

Denk in dit verband bijvoorbeeld aan het door Philips in de jaren twintig in/ nabij Eindhoven gebouwde *Drentse dorp* voor arbeidsmigranten en hun gezinnen uit Drente.

[9]

Zie: <https://brabantsburgerplatform.nl/> en de daarmee verbonden facebook-groep "**Stop de groei van de Brabantse veestapel**": <https://www.facebook.com/Stopdegroevandebrabantseveestapel/>